

Adalékok a Zárolt Kiadványok Tára kialakulásának történetéhez az Országos Széchényi Könyvtár irattárának tükrében

Az 1804 óta kötelespéldány joggal rendelkező nemzeti könyvtárban mindig voltak olyan kiadványok, amelyekhez csak több-kevesebb megkötöttséggel juthatott hozzá az olvasó. Hogy a már megjelent és a nyomdák által kötelespéldányként beszolgáltatott kiadványok mikor kerültek tilalmi listára, ezt a mindenkori hatóságok szabályozták különböző állampolitikai érdekektől befolyásolva.

Magyarországon 1945 után az utólagos cenzúra – a pápai egyház „Index librorum prohibitorum”-ához hasonló – hatóságilag tiltott könyvekben teljesedett ki. Ez utóbbi létrejöttében fontos történelmi tényező volt a második világháború befejezése, és annak egyik záróakkordjaként az Ideiglenes Nemzeti Kormány által hozott 530/1945. M.E. sz. rendelet a fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítéséről. A rendelet végrehajtása nyomán az Országos Széchényi Könyvtárban létrejött egy olyan állományrész, melyet a törzsanyagtól el kellett különíteni és használatát szigorú korlátozások alá vetni.

Tíz éve, 1988. július 6-án Juhász Gyula, az Országos Széchényi Könyvtár akkori főigazgatója, saját hatáskörével élve, döntött a zártság feloldásáról, a dokumentumok mindenki számára hozzáférhetővé tételéről. A Zárolt Kiadványok Tárából Kortörténeti Különgyűjtemény lett. Ezt az eseményt a szakmai sajtó és a napilapok élénk érdeklődése követte. Jónéhány cikk és interjú jelent meg e témában többnyire az esemény jelentőségével foglalkozva, kevésbé említve a történelmi hátteret mely a Zárolt Kiadványok Tárának kialakulásához vezetett. A történelmi események többnyire személyes élmények, visszaemlékezések alapján elevenítődtek fel, így néhány dátum pontatlanul rögzült a köztudatban. A téma iránti kezdeti lelkesedést teljes közöny váltotta fel, anélkül, hogy az Országos Széchényi Könyvtár Zárolt Kiadványok Tára kialakulásának eseményei felszínre kerültek volna. Pedig jónéhány neves könyvtáros – elsősorban a könyvtár főigazgatói – nemegyszer a hatalommal dacoltak, hogy hivatásukhoz méltóan az utókor számára őrizzék és védjék meg a dokumentumokat a pusztulástól.

A háborús sérülésekből éledező Budapesten a Szövetséges Ellenőrző Bizottság háttér-felügyelete mellett már 1945 április első felében megkezdődött az Ideiglenes Nemzeti Kormány 530/1945. M.E. sz. rendeletének gyakorlati végrehajtása, amelynek 1. §-a a „fasiszta szellemű, szovjetellenes és antidemokratikus sajtótermékek” forgalomba hozatalát, utánnyomását tiltotta meg, míg a 3. és 4. § a kiadványok beszolgáltatásáról, begyűjtésükről és a gyűjtőhelyek kijelöléséről intézkedett. Az eljáró hatóságok közül elsőként a Magyar Államrendőrség Buda-

pesti Főkapitányságának politikai rendészeti osztálya bocsátott ki április 11-én egy leíratot, melyben utasítja a kerületi kapitányságok politikai csoportjait, intézkedjenek, hogy a könyvkereskedések, köz- és kölcsönkönyvtárak állományából az „inkriminált anyag kivonassék”.

Fitz József – az Országos Széchényi Könyvtár akkori főigazgatója – a könyvtárosok közül elsőként ismerte fel az 530/1945. M.E. sz. rendelet jelentős hibáját és tett javaslatot annak módosítására. Az említett rendelet 1. és 3. §-nak adalékként javasolta, hogy a megsemmisítésre szánt dokumentumok gyűjtőhelye legyen az Országos Széchényi Könyvtár. Javasolta továbbá hogy a könyvtár az összegyűjtött anyagból egy-egy példányt őrizhessen meg „...mert máskülönben a közelmúlt történetének fontos forrásai teljesen megsemmisülnének, közöttük éppen a fasiszta irányzatot jellemző és leleplező nyomtatványok. [...] A közérdek is azt kívánja, hogy az országnak legalább egy könyvtárában ez az anyag meglegyen.” (OSZK irattára 44/1945.)

Április 19-én a könyvtár főigazgatója a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsát arról tájékoztatta, hogy az államrendőrség felszólításának nem tudnak eleget tenni. A könyvtár kötelespéldány jogánál fogva minden Magyarországon megjelenő kiadványból részesül, így a fasiszta, szovjetellenes kiadványok jelentős része megtalálható volt a könyvtárban. Ezek elkülönítésére és jegyzékelésre nem elegendő a nyolc nap, így kérte a határidő meghosszabbítását. Javasolta, hogy a könyvtár ezeket a kiadványokat továbbra is megtarthassa mintegy zárt anyagot képezve belőle. Azoknak a napoknak a zűrzavaros történéseiről Dezsényi Béla, a könyvtár főigazgató-helyettese írt részletesen egy házibeszámolóban. Ebből kiderült, hogy a határidő meghosszabbításán kívül kérték a „szabatosabb meghatározását” a fasiszta nyomtatványoknak. (OSZK 44/1945.)

Az államrendőrség május 7-én kelt válaszában engedélyezte a határidő kitolását folyó év június 10-ig, és tájékoztatta a könyvtárat arról, hogy a fasiszta és szovjetellenes kiadványokról jegyzék készül a Miniszterelnökség sajtóosztályán.

Visszatérve Dezsényi Béla följegyzésére, egy érdekes részt találunk annak illusztrálására, mennyire nem voltak tisztázva még a hatáskörök. Május 15-én a könyvtárban megjelent egy megbízott a Vörös Hadsereg részéről, aki személyesen érdeklődött a fasiszta anyag elkülönítésére vonatkozó intézkedésekről, majd kérte állítsanak össze egy jegyzéket „mintegy 30-40 legfontosabb, reprezentatív jellegű fasiszta, nyilas, szovjetellenes munkáról.” Ezt követően ígéretet tett arra, hogy az Országos Széchényi Könyvtár megtarthatja zártként a különválasztott kiadványokat. Erre a biztatásra a könyvtár vezetősége ismételt halasztást kért az államrendőrségtől.

Időközben Fitz József – mint az előző rendszer tisztviselője – ellen eljárást folytattak le, amelynek eredményeképpen vezető állásra alkalmatlannak mondta ki a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa. (OSZK 75/1945.) A könyvtár vezetését Györke József vette át, aki folytatta elődje munkáját: a könyvtár állományának a légoltami helyekről való felhozatását, és ezzel egyidejűleg – élve az államrendőrség adta újabb határidő-hosszabbítással – a fasiszta kiadványok kiválogatását.

A bizottság, mely „A fasiszta, szovjetellenes, antidemokratikus sajtótermékek jegyzék”-ét (I–IV. köt. 1945–46.) összeállította, neves szakemberekből állott, de a rendelkezésükre álló idő rövidsége miatt a jegyzék „már a maga idején sem

felelt meg maradéktalanul azoknak az elvárásoknak, amelyek életre hívták. [...] A jegyzéken mintegy 3500 könyv szerepelt, de a sebtében végzett munka eredményeként a listára kerültek olyan művek, melyek szélsőjobboldali jellege vitatható. Ilyenek voltak például a cserkészettel, a keresztényszocializmussal, valamint a különböző társadalmi egyesületek történetével foglalkozó kiadványok.” (OSZK 1804/1988.)

Az események e két hónap (április, május) alatt rendkívül összebonyolódtak. Amíg az államrendőrség a megsemmisítendő kiadványok jegyzékének összeállítását sürgette, addig a Budapesti Nemzeti Bizottság 1945. ápr. 25-én hozott határozata alapján megbízta a könyvtárat, hogy minden fasiszta, nyilas tulajdonban vagy birtokban volt könyvtárat levél- és hatósági zár alá vegyen és hatósági letét gyanánt szállíttassa raktáraiba. A bizottság felhatalmazta a könyvtár vezetését, hogy a letétbe helyezett könyveket és iratokat a „tulajdonjogi viszony tisztázása után az arra rászoruló közintézmények részére kiutalja, illetőleg a tulajdonos jogos igényeit kielégítse.” (OSZK 60/1945.)

Az eljáró hatóságok sorában harmadikként, május 9-én Budapest Székesfőváros Polgármestere is az 530/1945. M.E. sz. rendeletre hivatkozva felkérte az Országos Széchényi Könyvtárat, hogy állományából vegye ki és különítse el a rendeletben felsorolt sajtótermékeket. Ezt követően a polgármester egy átiratban felszólította a könyvtárat, hogy folyó év május 30-ig az elkülönített anyagot szolgáltatassa be a legközelebb eső (!) Fővárosi Könyvtár fiókkönyvtárába, ugyanis hatóságilag ez a könyvtár lett kijelölve gyűjtőhelyül. Györke József megelégedve az egymásnak ellentmondó és különböző hatóságoktól érkező utasításokat egy felterjesztésben az illetékesség tisztázására kérte felettes szervét, a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsát. (OSZK 66/1945.)

A fasiszta és szovjetellenes kiadványok elkülönítése a törzsállományból 1946-ig megtörtént. Ez kiderül a Vallási és Közoktatási Minisztérium utasítására írt főigazgatói jelentésből is. (OSZK 84/1945.) A katalógusokból kiemelték a művek céduláit, a könyvekre sárga színű „ZÁRT ANYAG” feliratú nyomtatott címkét ragasztottak. Bár összefoglaló jegyzék még nem készült a könyvtárban található fasiszta szellemű sajtótermékekről, de ez az elkülönített cédulakatalógus alapján bármikor előállítható lett volna. A hatóságok részéről még korántsem lehetett ezt az ügyet lezártnak tekinteni. 1946. március 29-én felkereste a könyvtárat egy vegyes bizottság, melynek tagjai a Vallási és Közoktatási Minisztériumot, az Államrendőrséget és a Szövetséges Ellenőrző Bizottságot képviselték. A SZEB orosz katonai képviselői kifejezetten a zárt anyagot akarták ellenőrizni. Nemtetszésüknek adtak hangot, hogy a megkülönböztető jelzéssel ellátott kiadványokat nem különítették el fizikálisan a törzsanyagtól. A főigazgató ezt azzal indokolta, hogy raktári szempontból sokkal könnyebb az Államrendőrség és a Népbíróság munkájához szükséges könyveket előkeresni, egyben megnyugtatta a bizottság tagjait, hogy illetéktelen személy a raktárakhoz nem férhet hozzá. A Bizottság ennek ellenére utasította a főigazgatót a szóban forgó anyag külön helyiségben történő elhelyezésére és a helyiség lezárására. Valószínű, hogy a könyvtárban tapasztaltak hatására április 6-án közölték a főigazgatóval, hogy az Országos Széchényi Könyvtár mégsem mentesül a fasiszta és szovjetellenes sajtótermékeinek beszolgáltatása alól. A szövetséges Ellenőrző Bizottság döntése alapján a mentesség egyedül a Fővárosi Könyvtárat (később Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)

és a Nemzetgyűlés Könyvtárát (később Országgyűlési Könyvtár) illeti meg. A főigazgató az anyag megmentése érdekében az akkori vallás és közoktatásügyi miniszterhez, Keresztury Dezsőhöz fordult, és sikerrel járt: „A Szövetséges Ellenőrző Bizottság méltányolta az Országos Széchényi Könyvtár azon hivatását, hogy hazánk [...] szellemi termékeit gyűjtse, és megadta a lehetőségét annak, hogy a múzeum kötelékébe tartozó könyvtár megőrizhesse a fasiszta sajtótermékeket.” írta válaszában a miniszter. (OSZK 183/1946.)

Ugyanakkor a magyar miniszterelnökség 4126/1946. ügyiratszámú levelében tájékoztatta az érintett feleket, hogy a Szövetséges Ellenőrző Bizottság korábbi álláspontját megváltoztatva egyedül az Országos Széchényi Könyvtárnak engedélyezi, hogy zárolt gyűjteményét megtarthassa, minden más könyvtárat – beleértve a Fővárosi és Nemzetgyűlési könyvtárat is – köteleznek a sajtótermékek beszállítására. Az Országos Széchényi Könyvtár így ahhoz a lehetőséghez jutott, hogy a budapesti nagykönyvtárak zárolt anyagából két-két példánnyal kiegészítse a sajátját. Sajnos ez a lehetőség nem valósult meg, ugyanis a könyvtár főigazgatója a Vallási és Közoktatásügyi Miniszter átíratát a fent vázolt lehetőségről április 23-án vette kézhez, és addigra a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtára a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára és az Egyetemi Könyvtár kiválogatott anyagát elszállították. A Magyar Tudományos Akadémia könyvanyaga meglehetősen kalandos utat járt be: a könyvtár főkönyvtárnokának leirata szerint az anyagot április 20-án az V. kerületi Rendőrkapitányságra (Vadász u. 14.) szállították. (OSZK 183/1946.) Valószínűleg innen szállították át április 26-án a Nemzetgyűlés könyvtárába. (Tombor T.: A zárolt kiadványok tárának születése = M. Nemzet, 1991. jan. 23.) Ily módon az Országos Széchényi Könyvtárnak a nagyobb könyvtárak zárolt állományáról le kellett mondania, egyedül a Fővárosi Könyvtár elkülönített anyagának egy részét sikerült átvennie.

Az intézkedések teljes zűrzavarában a budapesti nagykönyvtárak vezetői 1947. január 22-én előterjesztést nyújtottak be a Magyar Köztársaság miniszterelnökének, Nagy Ferencnek, a könyvtárak belső szakmai munkafolyamatát megzavaró, hozzá nem értő intézkedések leállítását kérve. (OSZK 79–80/1947.) A Szövetséges Ellenőrző Bizottságnak 1946 decemberében kiadott utasítása arra kötelezte a könyvtárakat, hogy a megjelent négy – fasiszta sajtótermékeket felsoroló – jegyzéken túlmenően hajtsák végre könyvtáraik „defaszálását”. A rendelet végrehajtását be sem várva, orosz katonák jelentek meg a könyvtárakban. Fasisztagyánúságnak minősítettek minden 1933 után megjelent németországi és olaszországi tudományos munkát. Sok esetben külsőségek alapján soroltak a fasiszta irodalomba olyan szakmunkákat, amelyeknek a faszizmushoz semmi közük sem volt. Minden 1920–1944 között megjelent magyar, német és olasz napilap, hetilap és tudományos szakfolyóirat – mintegy 200 periodika ítéltetett ilyen módon megsemmisítésre. Az Országos Széchényi Könyvtár részéről Tolnai Gábor főigazgató írta alá azt a beadványt, amelyben kérték a kiválasztás ismérveinek szabatos meghatározását, és azt, hogy a nagykönyvtárak anyagának átnézését magyar és orosz szakértők bevonásával hajtsák végre.

1947-re elkészült az Országos Széchényi Könyvtár zárolt kiadványait részletező első teljes jegyzék. (OSZK 79–80/1947.) A könyvek listája a szerzők és a művek címének felsorolása mellett tartalmazta a kiadás évét, helyét, a raktári jelzetet és a példányszámot. A felsorolás valószínűleg cédulakatalógus alapján ké-

szült, mert a szerzők betűrendjében van összeállítva. A jegyzék szerint 1985 fasiszta mű 2160 példányban található a könyvtárban, ami azt jelenti, hogy szinte minden mű egy példányos. A hírlapok jegyzéke 238 címet tartalmaz (819 évfolyam).

1947. március 6-án a Szövetséges Ellenőrző Bizottság utasította a Nemzetgyűlés Könyvtárát, hogy az állományában lévő fasiszta és szovjetellenes sajtótermékeket adja át az Országos Széchényi Könyvtárnak, melyben „a fent említett nyomdatermékekből külön kezelt bizalmas gyűjtemény állíttatik fel”. (OSZK 156/1947.) A jegyzőkönyv alapján az Országos Széchényi Könyvtár a Nemzetgyűlési Könyvtártól 3046 kötet nyomtatványt és 656 kötet hírlapot vett át 1947. március 10-én.

A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium szintén utasította az Országos Széchényi Könyvtárát, hogy a Nemzetgyűlés Könyvtárától megőrzésre (!) átvett nyomdatermékekből külön kezelt gyűjteményt állítsanak fel, külön helyiséget biztosítva az állománynak. A gyűjtemény továbbra is a Nemzetgyűlés Könyvtárának tulajdonát képezte! Valószínűleg a fenti utasítások félreértéséből rögzült később tévesen a köztudatban, hogy a felettes hatóságok a zárolt kiadványok tárának létrehozására adtak utasítást. Ezért jelölik helytelenül az 1947-es évet a tár keletkezési időpontjának. (Tombor T.)

Az Országos Széchényi Könyvtár zárolt kiadványok tárának keletkezési időpontját tekintve az irattárban nincs pontos adat. Egy 1948. november 8-án Varjas Béla – a könyvtár helyettes főigazgatója – által Ortutay Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszternek címzett levelében kéri a minisztert, hogy mivel a könyvtár zárt gyűjteménye jelentősen megnövekedett és már a kezdetektől fogva külön kezelt anyag, ezért járuljon hozzá „a zárt gyűjteménynek, mint külön osztálynak [a] felállításához.” Egyben kéri a minisztert, hogy az osztályvezetői teendők ellátásával az általa kijelölt személyt bízva meg. A miniszter utasításából Tolnai Gábor, aki akkor már miniszteri osztályfőnök, válaszol: az önálló osztály létrehozását költségvetési hiányra hivatkozva elutasítja (!) de megengedi, hogy a főigazgató által kijelölt személyt osztályvezetői jogkörrel ruházza fel. (OSZK 481/1948.) Ebből egyértelműen kiderül, hogy a zárolt kiadványok tárának önálló osztállyá fejlődése ekkor kezdődött el és semmi esetre sem egy évvel korábban.

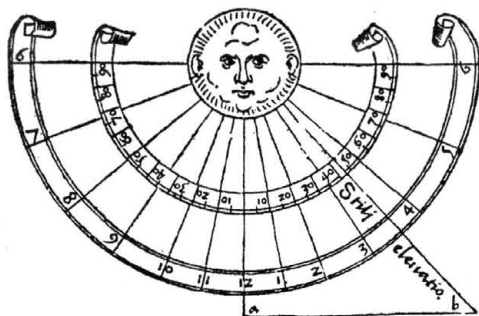
1949-ben az ország társadalmi és politikai életében jelentős változások zajlottak le. Az Országos Széchényi Könyvtár szervezetileg különvált a Magyar Nemzeti Múzeumtól és így lehetőség nyílt arra, hogy az addig más épületben tárolt zárolt kiadványok is a könyvtár főépületébe kerüljenek. (OSZK 283/1950.) A centralizálás, a szorosabb felügyelet alá vonás folyamata a könyvtár belső életében is megmutatkozott. Szigorúan bizalmas lett minden zárolt kiadvánnyal kapcsolatos hivatalos levélváltás és ügyintézés, sok esetben csak az ügyirat száma és tartalmi megjelölése van feltüntetve az iratcsomón, maga az irat hiányzik. Ezért legtöbbször csak feltételezni, vagy egy későbbi adatból visszakövetkeztetni lehet az 1950–51-es eseményekre. Ahogy nincs pontos adat a tár önállósá válásának időpontjáról, úgy pontosan azt sem lehet tudni, hogy mikor vette át az osztály irányítását az Államvédelmi Hatóság által megbízott százados. Egy 1952. július 7-én kelt jegyzőkönyvben már mindkét adat tényként jelenik meg. (OSZK 474/1952.) A jegyzőkönyv alapján még egy dátum nyer cáfolatot, és ez a zárt állomány elszállításának időpontja. Valószínűleg 1951-ben került a zárt anyag az

Államvédelmi Hatóság felügyelete alá, és ez a dátum rögzült tévesen a köztudatban. (Somogyi Pálné: Könyvtárak – információszabadság, Könyvtáros 39. évf. 1989. 11 sz.) Az elszállítás viszont – nagy hirtelenséggel – 1952. július 7-én történt meg. Az ÁVH teljesen a saját jogkörében járt el, a zárt állományt magáénak tekintette, a közoktatási minisztert is csak az anyag elszállításának tényéről értesítette. (OSZK 474/1952.) A minisztérium ezt tudomásul vette. A szakmailag illetékes könyvtárosok, a könyvtár vezetője, csak néma szemlélője lehetett az eseményeknek, mert egy esetleges felszólalás az állomány érdekében a hatóságok megtorló szigorát vonta volna maga után. A zárt kiadványokat, (mintegy 3000 kötet könyvet és kb. ugyanennyi hírlapot és folyóiratot) az Országos Széchényi Könyvtárból a Belügyminisztériumba szállították „ideiglenes letétként”. A bizalmatlanságot tükrözi az ÁVH részéről az is, hogy az elszállított könyvekről nem adtak jegyzéket a könyvtárnak, így semmilyen támpont nem maradt a később felmerülő hiányok ellenőrzésére.

1953. október 12-én a Belügyminisztérium visszaadta az Országos Széchényi Könyvtárnak a zárt anyagot. A könyvtár részéről az átvételt az intézményvezető, Varjas Béla bonyolította le. Az 1952-es jegyzőkönyvet alapul véve visszaszolgáltattak 3000 kötet könyvet, kb. ugyanennyi hírlapot, folyóiratot és az elmúlt rövid időszak „növekedését”: mintegy 24 láda rendezetlen anyagot. Jegyzék ezúttal sem készült az átadott állományról. A zárt anyagot az Országos Széchényi Könyvtár „megfelelő kezelésre” vette át, és hogy a kezelés valóban rendben történjék a könyvtárnak „saját státusába” alkalmaznia kellett a zárt anyag belügyminisztériumi kezelőjét. (OSZK 039/1953.) Hogy mit tartalmazhatott az a huszonnégy láda, arra már csak következtetni lehet. A belügyi befolyás alatt álló tárnak a gyarapodása ugrásszerűen megnőtt. 1955-ben a tár első revíziójának nyomán fennmaradt jegyzékek tanúsága szerint mintegy 10.000 kötet könyv és 6000 db periodikum volt az állományában.

Az időközben lezajlott 1956-os forradalom bizonyos politikai változásokat hozott. Igaz ugyan, hogy a tragikus végű nemzeti esemény minden sajtótermékét begyűjtötték – sokszor arra való tekintet nélkül, hogy az adott hírlap melyik oldalnak volt a szócsöve – de ugyanakkor felülvizsgálták a zárt kiadványok állományát is. 1957-ben Markovits Györgyi, a tár akkori vezetője 3000 kötetet visszahelyezett az Országos Széchényi Könyvtár törzsállományába. Ekkor indult meg a gyűjtemény 1988-ig fennálló rendszerének a kialakítása. (OSZK 1.13, 573/1986.)

Elbe István

A Zala Megyei Kórház Könyvtárának története

1833-ban határozta el Zalaegerszeg mezőváros tanácsa, hogy kórházat létesít. Az építéséhez szükséges pénz adományokból, lassan gyűlt össze, ezért csak 1848-ra épült fel a tizenkét ágyas „ispita” (a jelenlegi Postabank helyén). Nagyobb és korszerűbb 1886-ban épült fel a mai intézmény területén. Előbb 1908-ban, majd 1939-ben és az azt követő években további épületekkel és osztályokkal bővült.

1951-ben került a megyei tanács kezelésébe, ettől kezdve viseli a „Zala megyei Tanács Kórháza” nevet. 1954-ben négyszintes új épületet avattak, amelyben a szülészeti és nőgyógyászati osztályt és az ekkor létrehozott csecsemő- és gyermekosztályt helyezték el. 1969-re készült el az új főépület, amelyben az orvosi könyvtár is új helyet kapott. Az intézmény az évek során fokozatosan bővült, az ötvenes évek közepétől napjainkig közel húsz új osztály kezdte meg működését.

Kórházunkban a tudományos élet a hatvanas évek második felétől lendült fel, erről tanúskodnak a szaklapokban megjelent cikkek, az intézet tudományos közleményei és egyéb kiadványok. Az 1974/75-ös tanévtől intézetünk a POTE Oktatókórháza. A kis vidéki kórház országosan elismert kórházzá vált.

Az orvosi könyvtár első évei

Az ötvenes évek közepéig a kis városi kórháznak említésre méltó könyv- és folyóiratállománya nem volt. Dr. Hetés Ferenc volt az első kórházigazgató, aki elhatározta a könyvállomány gyarapítását. A könyveket a kórház légoltalmi pincéjében, zárt szekrényekben helyezték el. A friss beszerzésekről az igazgató nyilvántartást vezetett, és kölcsönzött is.

1962. december elsején állt munkába az első könyvtáros, dr. Takáts Ádámné. Az új könyvtáros rátermettségéről nemcsak a kórház vezetői döntöttek, hanem az Országos Orvostudományi Könyvtár és Központból (OOKDK) érkező instruktorkor is elbeszélgetett vele. Szakképesítése ekkor még nem volt, 1967-ben végezte el az OOKDK 3 éves tanfolyamát. Miután alkalmasnak találták, megkezdhette könyvtárrá szervezni az intézményben található könyveket és folyóiratokat. A 25 külföldi és kb. ugyanennyi magyar folyóirat az egyes osztályokra járt. A kb. 2000 kötetnyi könyv nagy része a légoltalmi pincében volt elhelyezve, kisebb része a különböző osztályokon. Ezt egészítette ki a dr. Gráner Adolf örökségéből származó, nagyobb részt a múlt században és e század elején megjelent könyvekből álló hagyaték.

A könyvek leltározásának, a szerzői betűrendes és szakkatalógus építésének elindításában az OOKDK instruktora, Torday Alíz segített. A könyvtárnak külön helyisége ekkor még nem volt. Takátsné munkahelye egy kb. 2x2 méteres portásfülke volt, apránként ide hordta fel a pincéből a könyveket, illetve az osztályokra járt leltározni a használatban lévő dokumentumokat. Miután munkába állt, a folyóiratokat is hozzá küldték először, majd nyilvántartásba vétel után ő osztotta

szét az osztályokra. Irodalomkutatást és könyvtárközi kölcsönzést is vállalt már a kezdeti időktől.

Az első könyvtár az 1963-ban elkészült ebédlő- és konyhaépületben kapott helyet. Itt volt lehetőség olvasásra 12 olvasó számára, és az állomány nagy részét is itt helyezték el (az épület alagsorában kialakított raktárban a fennmaradó részt). Az állomány ekkor kb. 2000 kötet könyvből és 70 féle folyóiratból állt. A 29 magyar folyóirat mellett 41 külföldi (ebből 18 „tőkés” 23 „népi demokratikus” országból származott).

A Zala Megyei Kórház Orvosi Könyvtárába járó folyóiratok adatai

Év	Összes folyóirat	Külföldi cím	Magyar cím	Beszerzésre fordított összeg
1963	70	41	29	23 000 Ft
1972	162	91	71	nincs adat
1980	214	131	83	677 000 Ft
1988	189	108	81	1 348 800 Ft
1995	272	142	130	5 581 800 Ft

A könyvtár az orvosok kívánságára fél 10-től fél 7-ig tartott nyitva.

Ennek a helyiségnek a hátránya az volt, hogy minden kórházi rendezvény, értekezlet, továbbképzés stb. itt zajlott, mivel más helyiség ilyen célra ekkoriban nem állt rendelkezésre.

Zala megyei hálózati alközpont

Könyvtárunk hálózati alközpontként működött. Mit is jelentett ez? Az 1956. évi 5. tvr. végrehajtásáról rendelkező [1018/1956 (III. 9.) számú] minisztertanácsi határozat rendelkezett a könyvtári hálózatokról. Ezt módosította az 1010/1960. (V. 1.) Kormányhatározat. Eszerint a hálózathoz tartozó könyvtárak: az orvostudományi egyetemek könyvtárai, a klinikai könyvtárak, valamint az orvostudományi kutatóintézetek és gyógyintézetek szakkönyvtárai. Az OOKDK 1960-ban jött létre, s ettől az évtől kezdve az Egészségügyi Minisztérium irányítása alá tartozó intézmények könyvtárainak szakközpontja volt.

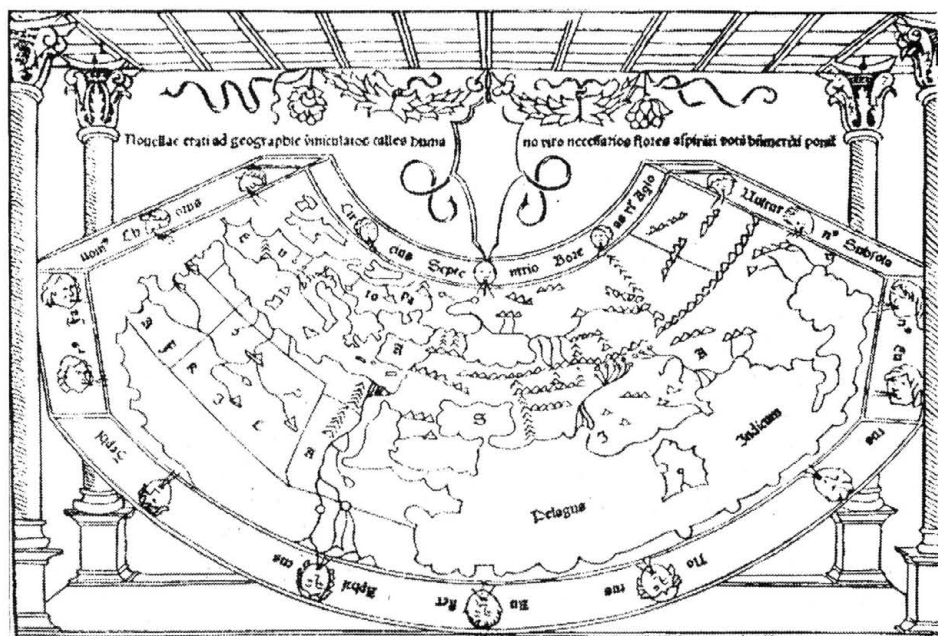
Az OOKDK a hálózatba tartozó könyvtárak többségét az alközpontokon keresztül irányította.

Könyvtári hálózati alközpontok voltak: az orvostudományi egyetemek könyvtárai, a megyei kórházak könyvtárai, a Fővárosi Tanács vezető kórházainak könyvtárai és az Országos Közegészségügyi Intézet könyvtára.

A hálózatfejlesztés 1963-ra jutott odáig, hogy minden alközpontban főállású könyvtáros dolgozott.

Kórházunk könyvtára tehát Zala megyei alközpont volt már megalakulásától. Szakmai irányítása alá tartozott a Pótván működő Megyei Tüdőgyógyintézet, a nagykanizsai, keszthelyi és hévízi kórházak könyvtárai.

Az alközponti könyvtár vezetője – Takátsné – évente kétszer látogatta a tagkönyvtárakat, szakmai kérdésekben segítette és ellenőrizte az ott folyó szakmai

munkát. A folyóiratok rendelését is egyeztették, azonos folyóirat a megyén belül nem járhatott. A megyebeli könyvtárak állományát feldolgozó központi folyóirat- és könyvkatalógust is készített Takátsné.

Az alközpontokban orvostanácsadó is működött. Könyvtárunkban dr. Bán András töltötte be ezt a szerepet a teljes hálózati időszak alatt.

Új helyiség a főépületben

1969. november 15-én adták át az új főépületet. Ennek első emeletén, az igazgatással közös folyosón kapott új helyet a könyvtár. Egyetlen nagy, 120 m²-es helyiségből állt, az egyik felén polcokon helyezték el a könyvek egy részét és a régebbi folyóiratokat. A polcos részt térelválasztóként folyóiratállvány zárta le, amelyen a kurrens folyóiratok kaptak helyet. A vele szemközti falon állt a másik folyóiratállvány. A falak mentén üvegezett szekrényekben helyezték el a többi könyvet. A berendezés modern és szép volt. Az ablakok előtt álltak a dolgozók íróasztalai, velük szemben az olvasók egy hosszú asztal köré ülhettek le.

1969-ben a megrendelt külföldi folyóiratok száma is megemelkedett, mert beszerzésük korábbi szigorú devizás szabályai enyhültek. A megrendelt külföldi folyóiratok száma ekkor 71. A könyvállomány 5000 kötet.

Fordítószolgálat

1970-ben fordítószolgálattal bővült a könyvtár. A fordító munkatárs, dr. Pais Józsefné német, angol, francia és olasz nyelvről magyarra, illetve magyarról német nyelvre fordított. A szolgáltatás kihasználtságát mutatja az 1972-es adat, amely szerint egy év alatt 91 közleményt fordított le 477 oldal terjedelemben.

Dr. Paisné a könyvtári munkába is besegített, így meghosszabbodott a könyvtár nyitva tartása: tíz órán át, fél nyolctól fél hétig fogadta az olvasókat.

A fordítószolgálat 1975-ig működött, ebben az évben ugyanis nyugdíjba vonult dr. Pais Józsefné.

Könyvtárosverseny

1971-ben az OOKDK meghirdette első könyvtárosversenyét. „A verseny célja a könyvtárak működésének és elsősorban a tájékoztató munkájának továbbfejlesztése, az orvosok szakirodalmi tájékozódásának nagyobb mértékű elősegítése” – írta az Orvosi Könyvtáros (1). Három kategóriában (alközpont, tagkönyvtárak, országos intézetek) 3-3 díj és egy-egy vándorserleg (a fenntartó intézményé) várt a győztesekre. A résztvevőknek két év állt rendelkezésre, hogy felkészüljenek. 39 könyvtár jelezte részvételi szándékát, köztük a zalaegerszegi is.

A benevezés feltétele volt, hogy a könyvtári alapmunkák (könyv- és folyóirat-leltár, szerzői betűrendes katalógus, folyóirat érkeztetési nyilvántartás, munkanapló) az előírásoknak megfeleljenek és napra készek legyenek, az állomány kizárólag a könyvtár célját szolgáló helyiségben legyen elhelyezve, stb. Dr. Takáts Ádámné a már meglévő tájékoztató apparátust kiegészítette: tárgyszó-katalógust szerkesztett visszamenően az 1968-tól beszerzett könyvtári anyagból. Katalógusban dolgozta fel a fordításokat, mikrofilmeket és különlenyomatokat.

Az osztályokon tartott rendszeres referálások megindulásakor a könyvtár összegyűjtötte a referátumokat, amelyeket a könyvtáros peremlyukkártyán dolgozott fel. Fénylyukkártyás feldolgozás is készült: a könyvtárba járó aneszteziológiai folyóiratok cikkeinek analitikus feltárására.

A verseny értékelése 1973-ban történt. Minden jelentkező könyvtárba bizottság látogatott el, hogy értékelje az ott folyó munkát. Az elbírálás pontrendszer alapján történt.

Könyvtárunk kimagasló eredménnyel (75 ponttal) nyerte meg alközpont kategóriában az első díjjal járó 3000,- Ft-ot, a kórház pedig a vándorserleget.

A versenyen elért szép eredmény is mutatja, hogy könyvtárunk megfelelő háttérrel jelentett a hatvanas évek második felétől fellendülő tudományos életnek. Tudományos Bizottság alakult, havonta rendszeresen tudományos üléseket rendeztek, az osztályokon a külföldi folyóiratok cikkeiből referálásokat tartottak. A könyvtári szolgáltatások növekedését eredményezte az az igazgatói utasítás is, amely továbbképzésre kötelezte a dolgozókat. Ápolók és asszisztensek részére is megindult az oktatás. Az orvosoknak nemcsak a száma gyarapodott, hanem egyre több lett közöttük a speciális képzettségű. Tudományos minősítést is mind többen szereztek.

Egyre több a könyvtári feladat

A könyvtári feladatok tovább növekedtek, amikor intézetünk az 1974/75-ös tanévtől a POTE Oktatókórháza lett. Az oktatást végző orvosok megnövekedett könyvtári igényei mellett a hallgatók irodalmi igényeinek kielégítése is fontos szerepet kapott. Ekkor létesítettek a könyvtárosok hallgatói kézikönyvtárat.

A megszorodott könyvtári feladatok új könyvtáros alkalmazását tették szükségessé. 1975-ben ez azért is aktuálissá vált, mert a fordító munkatárs nyugdíjba vonult. Júliustól kezdett dolgozni a könyvtárban Buzsáky Katalin.

1975 jelentős eseménye volt az orvostudományi szakkönyvtári hálózat tájékoztatása, amelyet az OOKDK és a Zala megyei Tanács Orvosi Könyvtára rendezett. A szeptember 30-án és október 1-jén zajló tanácskozás a könyvtárban és a vele egybenített tanácssteremben zajlott. Fő témái voltak: az oktatókórházak orvosi könyvtárainak feladatai, a könyvtárközi kölcsönzés helyzete és a hálózati decentrumok fejlődésének iránya.

A Pózván (Egerszegtől 8 km-re) lévő, 1962-ben megnyitott Megyei Tüdőgyógyintézetet 1977-ben csatolták a kórházunkhoz. A Tüdőgyógyintézetben kb. 5000 kötetes betegkönyvtár és orvosi könyvtár is működött. A csatlakozás után a külső telephelyen lévő könyvtár is tovább dolgozott, így évekig két telephelye volt könyvtárunknak. A külső könyvtár állománya 1983-ban került a belső kórházba. Ettől az évtől az orvosi könyvtárunkban három könyvtáros dolgozik. (Takátsné, Buzsáky Katalin, Polnerné.)

A 80-as években a könyvtárosok – Takátsné és Polnerné – az orvostanhallgatók és a nővérek oktatásában is részt vettek. A szakdolgozók tanrendjében ugyanis szerepelt könyvtári ismeretek tantárgy. A kórházunkban gyakorlaton részt vevő egyetemistáknak is tartottak ismertetést a szakirodalmi ismeretekről, a könyvtárhasználat tudnivalóiról.

Könyvtárvezetők

1984 decemberében nyugdíjba vonult dr. Takáts Ádámné, aki 22 éven át volt a ZMK Orvosi Könyvtárának vezetője. „Hálózatunk egyik erőssége ment személyében nyugdíjba.” – írta róla az Orvosi Könyvtáros búcsúztató cikkében (2). Érdemeit kitüntetésekkel is elismerték, kétszer részesült „Kiváló Munkáért” kitüntetésben, egyszer pedig kulturális miniszteri dicséretben. A nevével fémjelzett időszakban könyvtárunk egyenletesen fejlődött. Ehhez a feltételek megteremtésével a kórház vezetése minden segítséget megadott, a könyvtár fejlesztése kiemelt feladat volt.

1985 januárjától 1986 második feléig dr. Polner Kálmánné volt könyvtárunk vezetője. Polnerné 1979 októberében a pózvai könyvtárban kezdett dolgozni, 1983-ban került az egerszegi telephelyre.

1986 második felétől Buzsáky Katalin lett a könyvtárvezető.

Másológépet 1989-ben kaptunk a Soros Alapítvány jóvoltából.

Ismét költözik a könyvtár

1990-ben kerültünk jelenlegi helyünkre, a Műveseállandóval és az Informatikai Osztállyal közös, különálló épület magasföldszintjére. A korábbinál nagyobb alapterületen, több helyiségre osztott a könyvtár: a könyvkiválasztó tér, a könyvtárosok munkaszobája és az olvasóterem részben, a könyvtárvezető szobája és a kiszolgáló helyiség teljesen elkülönített.

Az alagsorban raktárt alakítottak ki, itt kaptak helyet az 1990-nél régebbi folyóiratok.

A közelmúlt

Beke Gabriella 1990-ben, a költözéskor került könyvtárunkhoz. 1994 augusztustól áll a könyvtár élén. Szakdolgozatát a könyvtár számítógépesítési tervéről

írta. A terv megvalósításához az első lépést 1995-ben tette meg, amikor az Ispita Alapítvány segítségével az első számítógép a könyvtárunkba került. Azóta újabb két számítógéphez jutottunk 1996-ban, ill. 1997-ben.

Megindulhattak a korszerű számítógépes szolgáltatások: 1995-től a MEDLINE adatbázisból végezhetünk irodalomkutatást. 1997-től a Current Contents floppys változatán alapuló SDI témafigyelés és tartalomjegyzék szolgáltatás kezdődhetett. A TextLib integrált könyvtári rendszert is megvásárolta számunkra az Ispita alapítvány 1996-ban.

Szolgáltatásaink iránt az igény folyamatosan nőtt. Ennek esetünkben nemcsak a mostanában sokat emlegetett információrobbanás az oka. Ez is természetesen. Forgalmunk növekedését eredményezi, hogy az intézmény egyre nagyobb, a dolgozók létszáma folyamatosan nőtt. Az orvosok mellett egyre több a diplomás, akik szintén gyakran megfordulnak a könyvtárban.

Az orvostudomány fejlődése magával hozta a specializálódást: az intézményben is egyre több a speciális képeztést szerzett orvos.

A tudományos életben is egyre többen vesznek részt, előadások, szakkikkek megjelenése mutatja ezt. A tudományos minősítéssel rendelkezők száma ugyancsak emelkedik.

Az oktatás szolgálata is fokozza a könyvtár használatát. (A POTE Oktatókórháza, az 1990/91-es tanévtől a POTE Egészségügyi Főiskola indulása Zalaegerszegen.)

*A Zala Megyei Kórház Orvosi Könyvtárának
könyvállománya*

Év	Kötetek száma	Gyapításra fordított összeg
1963	2000	50 000 Ft
1972	4943	nincs adat
1980	8259	102 300 Ft
1988	9786	179 600 Ft
1995	9546	1 058 300 Ft

Az állomány bővülése követte az igényeket. Ez nemcsak a könyvtár dolgozóin múlt, hanem a vezetőkön is, akik a tudományos tevékenységet és az ehhez nélkülözhetetlen könyvtárat támogatták. Így szolgálhatjuk, reményeink szerint egyre jobban, a tudományos tevékenységet, az oktatást és mindezeket keresztül a gyógyítást.

Zókáné Bozsik Anna

IRODALOM

- (1) Dr. Benda Mária: Az orvosi könyvtárak versenye. In: Orvosi Könyvtáros, 1974. 14. évf. 2. sz. 211–233. pp.
- (2) Személyi oldal – dr. Takáts Ádámné. In: Orvosi Könyvtáros, 1985. 25. évf. 4. sz. 211–213. pp.